

A TANULÓK KOLLEKTÍV MAGATARTÁSI SAJÁTOSSÁGAINAK VIZSGÁLATA TERMÉSZETES PEDAGÓGIAI SZITUÁCIÓBAN

A pedagógiai tevékenység feladata a személyiség formálása társadalmilag igényelt magatartásformák kialakítása érdekében. Ezért a nevelési folyamat kulcskérdése az, hogyan alakíthatók ki olyan személyiségvonások, amelyek erkölcsi-társadalmi szempontból igényelt szilárd magatartási tendenciákat eredményeznek.

Kísérletünk célja annak elemzése, hogy az erkölcsi tudatosság színvonalát mint személyiségvonás hogyan járul hozzá szilárd magatartási tendenciák kialakításához. Ezzel egyidejűleg célunk volt annak kipróbálása is, hogy a csoportmunka mint természetes kísérleti helyzet alkalmas-e a személyiségre jellemző magatartási tendenciák kiváltására és vizsgálatára.

Kutatásmetodológiai alapvetés

A személyiségre jellemző, viszonylag állandó magatartási tendenciák megbízható minősítése csak a természetes helyzetben lezajló cselekvések elemzése útján érhető el.¹

A gyerekek viselkedése extrém helyzetben nem ad prognózisra lehetőséget a normál helyzetben tanúsítandó magatartásra vonatkozóan, mint ezt régebbi, ilyen irányú próbálkozások példái is igazolják.² A szituációt ugyanis mint a cselekvés egyik komponensét kell felfogni, amelynek mindig szerepe van a cselekvés jellegének meghatározásában.³ Ha e komponens túlságosan egyedi, az ilyen körülmények között létrejött cselekvés sem bír általános jelleggel, s a belőle levont következtetések sem lehetnek általános érvényűek, így nem alkalmasak a magatartási tendenciák jellemző sajátosságainak kimutatására.

Ezért a magatartás vizsgálatának olyan útját választottuk, mint amit az „átalakító kísérlet”⁴, a „természetes kísérlet”⁵ és a „pedagógiai helyzetteremtés”⁶ esetében a kutatók már sikerrel alkalmazták. Ezek az eljárások azért

¹ P. M. Jakobson: Pszichológieseszkje problemü motivacii povegyenyija eseloveka. Moszkva, 1969. 401.

² J. B. Edwards: Some Studies of the Moral Development of children. Educational Research, 1965. 3. szám, 210.

³ I. T. Bzsalava: K probleme besoznatyelnovo v teorü usztanovki D. N. Uznadze. Voproszú Pszichologii, 1967. 1. szám, 156.

⁴ L. I. Bozsovics, L. V. Blagonagyeszina: Formirovanyie licnosztyi v kollektive. Voproszú Pszichologii, 1967. 3. szám, 149.

⁵ A. G. Kovaljov: Pszichologija licnosztyi. Leningrád, 1963. 46.

⁶ Majzik Lászlóné: Az osztályneveltségi szint megállapításának problémái. Pedagógiai Szemle, 1963. 7—8. és 9. szám, 614—626., 781—792.

alkalmasak a magatartás vizsgálatára, mert etikailag lényeges komponenseket tartalmazó természetes cselekvési helyzetet teremtenek, amelyekben a tanulók magatartásának erkölcsi jellemzői nagy számban, megbízhatóan és jól megragadhatóan nyilatkoznak meg, miközben az így előidézett helyzet értékes erkölcsi sajátosságok formálódását is elősegíti.⁷

Vizsgálatunk során az *oktatás szervezeti formáinak területén* próbáltunk olyan magatartási szituációt teremteni, amely úgy tűnik, hogy magában egyesíti a felsorolt magatartásvizsgáló eljárások előnyeit, és *új lehetőségként jöhet számításba az erkölcsi magatartás vizsgálata terén*. Ezért tanulóink csoportosan megoldandó tanulmányi feladatot kaptak, vagyis csoportmunkában tevékenykedtek.

Vizsgálati módszerek

Vizsgálatunk *felidézett kísérlet*, ami azt jelenti, hogy a kísérlet független változói nem előzetes és hosszas ráhatásokkal kerülnek kialakításra, hanem előzetesen már létrejöttek.⁸

A felidézett kísérlet pedagógiai megvalósításának egyik lehetséges útja a *reprezentáns-csoport képzés*. Ez azt jelenti, hogy előzetes vizsgálatok alapján úgy állítunk össze kísérleti csoportokat, hogy azok tagjai a független változó szempontjából homogének legyenek és hogy kifejezően képviseljék a vizsgált független változó megfelelő variánsait.⁹

Kísérletünk esetében ennek megvalósítása úgy történt, hogy *erkölcsi tudatszint vizsgálat alapján két reprezentáns csoportot alakítottunk*. A pozitív reprezentáns csoportba soroltuk az osztály négy legmagasabb tudatszintű tanulóját, a negatív reprezentáns csoportba pedig a négy legalacsonyabb tudatszintű tanulót, a továbbiakban pedig a tudatszint e két szélsőséges változatának mint független változóknak a magatartás minőségi sajátosságaival való összefüggését elemeztük.

A tudatszint vizsgálata *kérdőíves felméréssel* történt. (Ld. I. Melléklet.) Annak érdekében, hogy a tudatossági színvonalat vizsgáló feladatok a tanulók életkorának megfelelőjenek, tartalmi összeállításuknál a Nevelési Terv azonos korosztályra vonatkozó követelményszintjeit és az osztályfőnöki kézikönyv 6. o.-ra vonatkozó etikai beszélgetési anyagát vettük figyelembe. Célunk az volt, hogy a kérdőív feladatai az erkölcsi tudatosság lehetőleg *minden* összetevőjének, tehát az erkölcsi fogalmi ismeret, az erkölcsi ítélőképesség és az erkölcsi összefüggéslátás vizsgálatára is alkalmasak legyenek.

Fogalmi ismeret vizsgálatára a fogalmak differenciálását kívánó feladat szolgált. (Ld. 6. feladat).

Az erkölcsi ítélőképességet, valamint az erkölcsi összefüggéslátás színvonalát olyan komplex feladatmegoldások segítségével vizsgáltuk, amelyek osztálytársaik megadott szempont szerinti kiválasztását, illetve adott erkölcsi tulajdonságok meghatározott elvek szerinti szelektálását kívánták meg a tanulóktól. (Ld. 1., 2., 3., 4., 5., 7. feladat.)

⁷ Bábosik István—M. Nádasi Mária: Az erkölcsi magatartás kutatómódszertani kérdései. Magyar Pedagógia, 1970. 1. sz. 79—84.

⁸ J. Piaget, P. Fraisse, M. Reuchlin: A kísérleti pszichológia módszerei. Bp. 1967. 127.

⁹ Bábosik István: Az erkölcsi tudatosság hatása a magatartásra a serdülés időszakában. Bp. 1969. 97.

Arra törekedtünk, hogy a tudatszint vizsgálatok eredményei kvantifikálhatóak legyenek. Ennek érdekében megállapítottuk a lehetséges válaszok heterogén alternatív egységeinek mutatóértékeit. Ennek megfelelően az egyes válaszok színvonaluktól függően 0; 0,25; 0,5; 0,75; 1-et kaptak mutatóértékként.¹⁰

Ennek megfelelően részletesen kidolgoztuk a feladatmegoldások értékelésének és a tudatszint minősítésének módját. (Ld. II. Melléklet.)

A magatartásvizsgálat a tanulmányi feladatok csoportos megoldásának keretében folyt. A tanulók munkában való részvételének színvonalát *időmintavétellel* rögzítettük,¹¹ a csoporton belüli együttműködés színvonalára vonatkozó adatokat és egyéb erkölcsi szempontból lényeges magatartási megnyilvánulásokat *teljes jegyzőkönyvben* regisztráltuk. (Teljes jegyzőkönyvön azt értjük, hogy előzetesen nem állapítottunk meg részletes megfigyelési szempontokat, hanem a csoportmunka során előforduló valamennyi magatartási megnyilatkozást lejegyeztük.) Az elkészült jegyzőkönyv utólagos elemzése során jelöltük ki azokat a szempontokat, amelyek alapján a szilárd erkölcsi magatartási tendenciákat jelző megnyilatkozások kiemelhetők és csoportosíthatók.

A magatartás vizsgálatánál sikerült homogén alternatív egységeket megállapítani. Ennek megfelelően 1-et kapott mutató értékül a megfelelő reakció, és 0-t kapott a megfelelő reakció elmaradása.¹²

A kísérlet megszervezése

A kísérletet az 1968/69-es tanév második félévében végeztük, 6. o.-ban magyar nyelv és irodalom tanítás keretében, egy féléven keresztül.¹³

A kísérlet menete a következőképpen alakult.

Első lépésként a kísérleti és kontroll osztályban egyaránt tudatszint vizsgálatot és szociometriai tájékozódást végeztünk a már ismertetett kérdőív felhasználásával.

A tudatvizsgálat eredményei alapján a kísérleti osztályban két négytagú reprezentáns csoportot képeztünk. Az egyik csoportot a legmagasabb erkölcsi tudatszintű tanulókból állítottuk össze, figyelembe véve a tanulók között meglévő kapcsolatrendszer is. Ennek a csoportnak kísérletünkben azt a szerepet szántuk, hogy segítségével *nyomon követhessük a fejlett erkölcsi tudatosság hatását a kollektív magatartás színvonalára*. Ugyanakkor azt is regisztrálni kívántuk, hogy a kollektivitás szempontjából értékes tapasztalatok, amelyek a csoportmunka során adódtak, milyen módon segítik fejlett tudatszinttel párosulva az együttműködéssel kapcsolatos követelmények beépülését. Ezt a csoportot a továbbiakban *pozitív reprezentáns* csoportnak nevezzük.

A másik csoport, amelyet *negatív reprezentáns* csoportnak nevezzük, a negatív kontroll szerepét tölti be. Ebbe a csoportba ugyanis a legalacsonyabb tudatszintű tanulók kerültek, természetesen itt is a meglévő kapcsolatrendszer figye-

¹⁰ Gaston Mialaret: Nouvelle pédagogie scientifique. Paris, 1954. Ismerteti Ágoston György: Köznevelés, 1964. 5. sz. 178—182.; Nagy József: A pedagógiai jelenségek kvantifikálása mint a statisztikai elemzés előfeltétele. Magyar Pedagógia, 1966. 3—4. sz. 363—383.

¹¹ J. Piaget, P. Fraise, M. Reuchlin i. m. 115.

¹² Nagy József i. m.

¹³ Marczibányi téri Állami Általános Zeneiskola. Igazgató: TIMÁR ISTVÁNNÉ; a kísérleti osztály vezetője: KOLTAI ENDRÉNÉ, a kontroll osztály vezetője: SZALAI MARZSÓ LÁSZLÓNÉ. Szíves közreműködésüket ezúton is megköszönjük.

lembevételével. Megfigyelési szempontjaink teljesen megegyeztek a pozitív reprezentáns csoportéval éppen azért, hogy az ott kapott eredményeket negatív oldalról ellenőrizhessük.

A reprezentáns csoportok összeállítása után az osztályban a magyar irodalom és nyelvtanórák nagy részében csoportmunkában dolgoztak a tanulók. Eközben a két reprezentáns csoport tagjainak magatartását és munkáját teljes jegyzőkönyvben rögzítettük. A jegyzőkönyvezés során különös figyelmet fordítottunk a tanulók együttműködésére és a közös munkafeladatban való részvételének színvonalára. Ez utóbbi pontosabb rögzítése érdekében kétpercenként jegyeztük, hogy melyik gyerek vesz részt aktívan a feladat megoldásában és melyik tanuló passzív.

A kísérletet zárófelméréssel fejeztük be. Mindkét osztályban megismételtük a kérdőíves tudatszint vizsgálatot annak érdekében, hogy az osztályok egészére vonatkozóan is megállapíthassuk a csoportmunka által biztosított tapasztalatok hatását a tudati színvonalra.

A kísérlet eredményeinek ismertetése és elemzése

1. A tudatszint vizsgálat eredményei

Annak érdekében, hogy az együttműködés által biztosított erkölcsi tapasztalatok tudatformáló hatását megbízhatóan értékelhessük, a kísérleti osztály mellett egy kontroll osztályban is végeztünk tudatszint vizsgálatot.

Az eredmények a következőképpen alakultak.

a) *A kísérleti osztály* tanulói az első felmérés alkalmával az erkölcsi tudatosság összetevőinek fejlettségét vizsgáló feladatok megoldása során összesen 175,2 pontot értek el. A második vizsgálat eredményeként ez az érték 191,25 pontszám volt.

Kiemelve két intenzíven vizsgált reprezentáns csoportunkat, a következő pontszám-változást regisztrálhattuk:

	1. felmérés	II. felmérés
pozitív reprezentáns csoport	33,75 pont	34,5 pont
negatív reprezentáns csoport	25,00 pont	33,0 pont

A kontroll osztály adatainak alakulása nem mutat figyelemre méltó változást. Első felmérés alkalmával az elért pontszám 161,1, a második felmérés alkalmával pedig 162,7.

b) Külön vizsgáltuk a munkatársválasztási motívumok alakulását, ami ugyan az erkölcsi ítélőképesség egyik mutatójának szerepét tölti be vizsgálatunkban, azonban pontszámokkal való értékelése túlságosan leegyszerűsítene az e kategórián belül jelentkező, erkölcsi szempontból fontos minőségi változásokat.

A munkatársválasztási motívumokat ugyanis a következőképpen csoportosítottuk:

a) az eredményes együttműködéshez szükséges tulajdonságok mint munkatársválasztási motívumok (pl. meghallgat mást is, nem önféjű, segítőkész, becsületes, fegyelmezett, szeret dolgozni stb.);

b) tantárgyi szempontok és értelmi színvonalra utaló indokok (pl. jó tanuló, okos, értelmes, találatékony, ügyes, jó emlékező stb.);

c) az eredményes együttműködés szempontjából nem elsődleges tulajdonságok (pl. jó barátom, együtt megyünk haza, szeretem, tréfás, napköziben együtt vagyunk).

Ugyanígy szempontok szerint csoportosítottuk a nem-választás, az elutasítás motívumait is.

A kísérleti osztályban a munkatársválasztás indítékai a következő változást mutatják:

Posztív motívumok:

	I. felmérés	II. felmérés
a) motívumcsoport	38,0 %	57,1 %
b) motívumcsoport	28,0 %	21,4 %
c) motívumcsoport	34,0 %	21,4 %

Negatív motívumok:

	I. felmérés	II. felmérés
a) motívumcsoport	53,3 %	83,3 %
b) motívumcsoport	26,6 %	3,3 %
c) motívumcsoport	20,0 %	13,3 %

Az osztály egészében lejátszódott nagymértékű fejlődéssel megegyező változásokat találunk két reprezentáns csoportunk munkatársválasztási indokainak alakulásában is.

A kontroll osztály tanulóinak válaszaiból a következő kép alakult ki:

Posztív indítékek:

	I. felmérés	II. felmérés
a) motívumcsoport	24,0 %	32,0 %
b) motívumcsoport	58,0 %	49,2 %
c) motívumcsoport	18,0 %	18,8 %

Negatív indítékek:

	I. felmérés	II. felmérés
a) motívumcsoport	47,7 %	65,7 %
b) motívumcsoport	29,6 %	10,4 %
c) motívumcsoport	22,7 %	23,9 %

Bár a fenti adatok is fejlődésre mutatnak, ennek mértéke azonban nem éri el a kísérleti osztályét. Külön feltűnő, hogy a c) motívumcsoportban nem következett be javulás.

Mindezek alapján a tudatszint változásra vonatkozóan megállapíthatjuk hogy az együttműködés során szerzett tapasztalatok fejlődően hatnak az erkölcsi fogalmak, ütéletek tartalmára és az erkölcsi összefüggések felismerésére. Ez a tudatszint fejlődés pedagógiai szempontból akkor értékelhető teljes mértékben, ha a magatartásformálásban betöltött szerepét is ismerjük. Ugyancsak így értékelhetjük helyesen az erkölcsi tapasztalatok tudatfejlesztő, illetve közvetve magatartásfejlesztő hatását is.

Ahhoz, hogy a tudatosság magatartásformáló szerepét és ezzel együtt az erkölcsi tapasztalatszerzés magatartásformáló szerepét megismerjük, az erkölcsi magatartás sajátosságainak a különböző tudatossági szintek hatására beálló változásait kell megvizsgáljunk, és ezzel együtt elemezni kell azokat a kapcsolatokat, amelyek a tudatosság és a magatartás sajátosságai között fennállnak.

Ezt a célt szolgálja a tanulmány további részében ismertetésre kerülő magatartásvizsgálat.

2. A magatartásvizsgálat eredményei

a) A közös feladat megoldásában való részvétel színvonalának mutatói

Az időmintavétel során nyert adatokból kiszámítottuk a két csoport aktivitási szintjének pontossági százalékát.¹⁴

¹⁴ A pontossági százalék kiszámításának általános képlete:

$$\frac{\text{ténylegesen elért pontszám} \times 100}{\text{maximálisan elérhető pontszám}}$$

A pozitív reprezentáns csoport adatai:	
a feladatban való aktív részvétel pontossági százaléka:	79,0 %
a feladattól való elfordulás pontossági százaléka:	21,0 %
A negatív reprezentáns csoport adatai:	
a feladatban való aktív részvétel pontossági százaléka:	51,0 %
a feladattól való elfordulás pontossági százaléka:	49,0 %

A pontossági százalékok összehasonlítása igen nagy különbséget mutat a pozitív reprezentáns csoport javára. Eszerint a magas tudatossági szintű csoport tagjaira erősen jellemző volt a közös feladat megoldásában való részvétel, és viszonylag kevés alkalommal volt tapasztalható a feladattól való elfordulás, a feladattal szembeni közömbösség.

A tudati szempontból fejletlenebb csoport tagjai a közös munkára fordított időnek mintegy felelő részében tanúsítottak közömbösséget a feladattal szemben, vagy éppen mással foglalkoztak a közös munkában való részvétel helyett.

Annak ellenőrzése érdekében, hogy ezt a különbséget véletlenszerűnek vagy törvényszerűnek minősítsük-e, elvégeztük a MANN—WHITNEY próbát.¹⁵ A próba

Lásd erről *Ágoston* i. h.

Az aktivitási szint pontossági százalékának meghatározását a következőképpen végeztük: Maximálisan elérhető pontszámnak vettük a csoport valamennyi tagjáról a kísérlet folyamán nyert, kétpercenként felvett aktivitási adat összegét. (Pl. a pozitív reprezentáns csoport esetében 1 tanulóról 70 felvétel készült. A csoport négytagú volt, ezért a maximálisan elérhető aktivitási pontszám 280.) A ténylegesen elért pontszámot külön kaptuk meg az aktivitásra és külön a feladattól való elfordulásra vonatkozóan. (Pl. a pozitív reprezentáns csoport munkája során összesen 223-szor rögzítettük a tagok részéről a közös munka során megnyilvánuló aktív részvételt, és 57-szer a feladattól való elfordulást.)

Az aktivitási szint pontossági százalékának képlete:

Pozitív reprezentáns csoport:

$$\begin{array}{l} \text{aktivitás:} \quad \frac{223 \times 100}{280} \\ \text{feladattól való elfordulás:} \quad \frac{57 \times 100}{280} \end{array}$$

Negatív reprezentáns csoport:

$$\begin{array}{l} \text{aktivitás:} \quad \frac{145 \times 100}{280} \\ \text{feladattól való elfordulás:} \quad \frac{135 \times 100}{280} \end{array}$$

¹⁵ A Mann—Whitney-próba leírását ld. *Hajtmann Béla*: Bevezetés a matematikai statisztikába pszichológusok számára. Bp. 1968.

A próba lényege az, hogy a két kísérleti csoportnak megfelelő adatokat rangsoroljuk, majd az így kapott rangszámokat a csoportokra vonatkozóan összegezzük. A statisztikai összehasonlítás alapját a továbbiakban a két rangszám-összeg képezi. Az aktivitási szint esetében pl. a Mann—Whitney-próbát a következőképpen alkalmaztuk:

Pozitív reprezentáns csoport		Negatív reprezentáns csoport	
Adatok csoporttagonként	Rangszám	Adatok csoporttagonként	Rangszám
59	1,5	51	5
52	4	21	8
59	1,5	47	6
53	3	26	7
	10		26

Az adatokat ezután kikerestük a Mann—Whitney-próba 0,05-ös táblázatában. Eredmény: $p < 0,05$.

A továbbiakban természetesen ezt a számítást nem részletezzük.

elvégzése azt mutatja, hogy eredményünk szignifikáns, $p < 0,05$, ami azt jelenti, hogy legfeljebb minden huszadik esetben tévedhetünk, ha a két csoportot különbözőnek tekintjük az aktivitás szempontjából.

Ugyancsak szignifikáns a két csoport közötti különbség a feladattól való elfordulást illetően is.

b) Az együttműködés színvonalára utaló magatartási mutatók

A teljes jegyzőkönyv elemzése során a következő jellemző magatartási jegyeket emeltük ki az együttműködés színvonalának minősítése érdekében:

- a) a közös munkában való részvételre törekvés;
- b) törekvés a munka megszervezésére;
- c) autokratikus megnyilatkozások — fellépés az autokratikus magatartás ellen;¹⁶
- d) a munkafegyelem elleni vétéségek — fellépés a munkafegyelem megsértése ellen.

Az alábbiakban a mutatók adatait ismertetjük és értelmezzük.

A közös munkában való részvételre törekvés

A közös feladat megoldásában való részvételre törekvés rendkívül jellemző mutatója egy csoport magatartási színvonalának. Ebbe a kategóriába azokat a magatartási megnyilvánulásokat soroltuk, amelyek során a tanulók spontán kifejezést adtak többletmunka vállalására irányuló szándékuknak.¹⁶

E magatartási megnyilatkozások pontossági százaléka a következőképpen alakult a két csoportban:¹⁷

pozitív reprezentáns csoport: 19,5 %/o,

negatív reprezentáns csoport: 6,5 %/o.

Elvégezve a MANN—WHITNEY-próbát az eredmény szignifikánsnak mutatkozik: $p < 0,05$.

Törekvés a munka megszervezésére

Azokat a magatartási megnyilvánulásokat soroltuk ide, amelyek a munkamegosztás biztosítására, a munkabeli szerepek kiosztására, a jobb időkihasználásra irányultak.¹⁸

A két csoport adatainak pontossági százaléka ez esetben a következő:

pozitív reprezentáns csoport: 15,5 %/o,

negatív reprezentáns csoport: 5,0 %/o.

A MANN—WHITNEY-próba szerint a két csoport közti különbség szignifikáns: $p < 0,05$.

¹⁶ Jegyzőkönyvi példák a közös munkában való részvételre törekvés illusztrálására:

„Én is szeretnék írni!” „Most én fogom felolvasni.” „Ha diktáljátok, írom.” Egy tulajdonnév írása probléma, D. tanuló készségesen kikeresi a tartalomjegyzékből, külön felszólítás nélkül.

¹⁷ A közös munkában való részvételre törekvés pontossági százalékának meghatározása a következőképpen történt: A jegyzőkönyvezett magatartási megnyilatkozások száma egy megfigyelési alkalommal maximálisan 20 volt. Mivel 10 megfigyelési alkalommal került sor jegyzőkönyv felvételre, a maximálisan elérhető pontszám 200. Tehát a képlet a következő volt:

$$\frac{\text{ténylegesen elért pontszám} \times 100}{200}$$

200

A további magatartási mutatók esetében is ezt a képletet használtuk.

¹⁸ Jegyzőkönyvi példák a közös munka megszervezésére törekvés illusztrálására:

A. tanuló beosztja, ki fogja a megoldást felolvasni. („Most én, aztán te . . .”) A. tanuló hátrafordul D. tanulóhoz: „Te írsz!” Tanácskozás azzal kapcsolatban, hogy ki olvassa fel a beszámolót. C. tanuló kéri D. tanulót, hogy írja, amit ő diktál. „Te írsz most! Ki fogja felolvasni?” „Írja D. tanuló, ő gyorsan tud írni!” „Szóljatok hozzá!” A. tanuló javaslatot tesz a szereposztásra.

A utokratikus megnyilatkozások

Ide az erőszakos, a többiek akaratát figyelmen kívül hagyó, a kooperáció követelményeihez nem alkalmazkodó tanulói megnyilvánulásokat soroltuk.¹⁹

Az autokratikus megnyilvánulások száma a negatív reprezentáns csoportban lényegesen több. Pontossági százalékban kifejezve:

pozitív reprezentáns csoport: 1 0/0,
negatív reprezentáns csoport: 11 0/0.

A két csoport közötti különbség szignifikáns. (MANN—WHITNEY: $p < 0,05$.)

Fellépés az autokratikus magatartás ellen

Rendkívül jellemzőnek bizonyult, hogy a csoporttagok mennyire túrték közömbösen, illetve milyen erővel léptek fel az autokratikus magatartás ellen.²⁰

A pontossági százalék kiszámítása után a következő adatokat nyertük:

pozitív reprezentáns csoport: 7,5 0/0,
negatív reprezentáns csoport: 1,0 0/0.

A két csoport közti különbség ez esetben is szignifikáns.

Ezek az adatok számunkra rendkívül fontosak, mert azt jelzik, hogy míg a magas tudatossági szintű csoport viszonylag érzékenyen reagál az autokratikus magatartásra, addig az alacsony tudatossági szintű csoport szinte teljesen közömbös a kooperáció normáinak megsértésével szemben.

Ezzel kapcsolatban előzetes hipotézisként feltehető a gondolat, hogy a fejlett erkölcsi tudatosság nem fér össze a normákkal szembeni közömbösséggel, ugyanakkor az alacsony tudatossági szintű tanulók a negatív erkölcsi megnyilatkozásokkal szemben közömbösek.

Ezt látszik erősíteni az a tény, amely egyébként még nagyobb súlyt ad az autokratikus magatartás elleni fellépés adatainak, hogy számszerűen az autokratikus megnyilatkozások mennyisége a negatív reprezentáns csoportban lényegesen több, amint az a fentiekben már elemzésre is került.

A munkafegyelem elleni vétségek

Az együttműködést zavaró, az eredményes munkát lassító, a feladatmegoldásról a figyelmet elterelő fegyelembontásokat, a feladat visszautasítását soroljuk ide. Ez esetben az egész osztály munkáját szemmel tartó tanár számára alig követhető, csak az intenzív megfigyelés számára hozzáférhető, etikai szempontból mégis jellemző apróbb mozzanatokról van szó.²¹

Pontossági százalékban kifejezve a két reprezentáns csoportban előfordult munkafegyelem elleni vétségek mennyiségét, a következő adatok állnak rendelkezésünkre:

pozitív reprezentáns csoport: 8 0/0,
negatív reprezentáns csoport: 57,5 0/0.

A MANN—WHITNEY-próba ez esetben is szignifikáns.

Fellépés a munkafegyelem megsértése ellen

Ennek a magatartási mutatónak a kiemelésével is az volt a célunk, hogy a különböző tudatossági szintű tanulók erkölcsi érzékenységére adatokat kapjunk, vagyis, hogy megtudjuk, közömbösen vagy pozitív viszonyulást mutatva viselkednek-e, ha a munkafegyelem megsértését tapasztalják.²²

¹⁹ Jegyzőkönyvi részletek autokratikus megnyilatkozásokról: D. tanuló kikapja társai kezéből a munkalapot, egyedül akarja olvasni. A. tanuló tantárgyi kritikára megdühödik, és áthúzza a csoport addigi munkáját. B. tanuló önmagának követeli az írás jogát.

²⁰ Jegyzőkönyvi idézetek az autokratikus magatartás elleni fellépésre vonatkozóan: „Most miért vagy olyan erőszakos? Ez csoportmunka! Húzd ki a mi nevünket és maradjon csak a tied.” „Akármit csinálunk, neked semmi sem jó.”

²¹ Jegyzőkönyvi példák a munkafegyelem elleni vétségekre: „Nem csinálom.” D. tanuló odavágja a feladatlapot B. tanulónak: „Csináljátok!” „Én ezt nem olvasom fel!” Senki sem akar írni, egymásnak lökdösi a munkalapokat.

²² A tanulók reakciói a munkafegyelem megsértésével szemben: „Figyeljtek! Ne veszekedjünk!” „Én is éhes vagyok, de mégis meg kell csinálni!” „Ne hülyéskedj, már csak két percünk van.” „Dolgozzunk!”

Adataink pontossági százalékban kifejezve a következők:

pozitív reprezentáns csoport: 13,0 %

negatív reprezentáns csoport: 6,5 %

A két csoport közti különbség szignifikáns. (MANN—WHITNEY: $p < 0,05$.)

Az együttműködés színvonalára vonatkozó adatok az eddigiekben egybehangzóan arra utalnak, hogy a magas tudatossági szintű csoport tagjainál a közös munkában való részvételre és a munka megszervezésére állandó magasszintű cselekvési készenlét tapasztalható. Ugyanakkor a negatív megnyilatkozásokban mind az autokratikus magatartás, mind a munkafegyelem elleni vétségek területén messzemenő tartózkodás jellemzi a csoport magatartását. Talán ennél is lényegesebb, hogy a pozitív reprezentáns csoport tagjai nemcsak hogy tartózkodnak a kooperáció követelményeinek megsértésétől, de igen magasszintű erkölcsi érzékenységet árulnak el, amikor mások részéről tapasztalják e normák megsértését, vagyis *igénylik az általuk ismert és helyesnek tartott normák szerinti cselekvést*. Ezzel párhuzamosan egymás ilyen jellegű követelményeit elfogadják, alkalmazkodnak azokhoz.

Az etikai követelmények iránti érzékenység és az ezekhez való alkalmazkodási készség fejlettsége közti különbség az, ami a két reprezentáns csoport sajátosságai között a legszembetűnőbb.

Bár az eddigi adatok is igazolják ezt a megállapítást, a továbbiakban a csoportok munkája során előforduló konfliktusok elemzésével lehet erre az erkölcsi nevelési szempontból fontos momentumra mélyebb következtetési lehetőséget teremteni.

c) A kooperáció normáihoz való alkalmazkodás színvonalának vizsgálata

Az alkalmazkodás színvonalának vizsgálatára a csoporttagok között létrejövő konfliktushelyzetek felhasználása alkalmas módszernek látszik.²³

Annak megvilágítására, hogy a konfliktusok alkalmasak az erkölcsi fejlettség minősítésére, megkíséreljük a konfliktus fogalmának pedagógiai jegyeit elemezni az általunk gyűjtött megfigyelési anyagra mint indukciós alapra támaszkodva.

Észerint kooperáció közben a konfliktus mindig valamilyen *feszültség* nyomán bontakozott ki. Feszültség viszont akkor keletkezett, ha egyrésztől követelménytámasztás történt, másrésztől pedig fenntartás, ellenállás jött létre a követelménnyel szemben. Nincs konfliktus akkor, ha a csoport tagjai nem jutnak el odáig, hogy egymással szemben követelményeket támasszanak, vagy ha van ugyan követelménytámasztás, de a csoporttagok erkölcsi fejlettségi szintje olyan, hogy ellenállás nélkül elfogadják a követelményeket, alkalmazkodnak azokhoz.

Ebből következően a konfliktusok száma azért alkalmas a csoporttagok erkölcsi érzékenységének és a kooperáció normáihoz való alkalmazkodóképességének minősítésére, mert *több olyan etikailag lényeges komponenst foglal magában, amelyeknek jelentős az erkölcsi szimpptómaértéke*. Így a konfliktusok száma jelzi, hogy a csoporttagokra mennyire jellemző az egymással szembeni erkölcsi követelménytámasztás, illetve a normák megsértése elleni fellépés. Jelzi továbbá azt,

²³ Bábosik—Nádasi: Az oktatás szervezeti formáinak nevelőhatása. Pedagógiai Szemle, 1967. 6. szám, 507—521.

hogy milyen erős a követelményekkel szembeni ellenállás, illetve a követelményekhez való alkalmazkodás. Hangsúlyozni kell azonban, hogy nem elégséges egy csoport jellemzésére csupán a konfliktusok számát megadni, hanem minden esetben jelezni kell azt is, hogy milyen a viszony a konfliktusok száma és a kooperáció követelményeihez való alkalmazkodás színvonala között. A konfliktusok létrejöttének és elmaradásának okai ugyanis egyaránt lehetnek pozitívak és negatívak.

A konfliktus létrejöttének pozitív oka az, ha a csoporttagok igényesek, követelményeket támasztanak egymással szemben; *negatív oka* az, ha a csoporttagok nem alkalmazkodnak kellően ezekhez a követelményekhez.

A konfliktus elmaradásának pozitív oka az, ha a csoporttagok spontán módon, egyöntetűen és kellő színvonalon alkalmazkodnak a követelményekhez; *negatív oka* az, ha a csoport tagjai egymás magatartásával szemben igénytelenek, nem követelnek egymástól a normáknak megfelelő magatartást, és nem lépnek fel a normák megsértőivel szemben.

Ennek megfelelően a következő kategóriákba sorolhatjuk az egyes csoportokat:

1. *Konfliktusmentes, alkalmazkodó csoport.*

Igen fejlett színvonalat képvisel. Minden csoporttagot jellemez az alkalmazkodókészség és a normák betartására való törekvés.

2. *Konfliktusos, alkalmazkodó csoport.*

A csoporttagok fejlettsége etikai szempontból nem egyenletes. A fejlettebb csoporttagok követelményekkel lépnek fel a normák megsértőivel szemben, akik kezdeti ellenállás után elfogadják a követelményeket, alkalmazkodnak azokhoz.

3. *Konfliktusos, nem alkalmazkodó csoport.*

A csoporttagok fejlettsége etikai szempontból szélsőségesen egyenlőtlen. A fejlettebb csoporttagok követelményeinek a többiek ellenállnak, nem alkalmazkodnak azokhoz.

4. *Konfliktusmentes, nem alkalmazkodó csoport.*

A csoporttagok az erkölesi fejlettség alacsony szintjén állnak, közömbösek a normákkal és azok megsértésével szemben, egymással szemben nem támasztanak követelményt.

Azt, hogy a vizsgált csoportok közül melyik milyen kategóriába sorolható, csak a konfliktusok számának és a magatartásvizsgálat adatainak együttes figyelembevételével dönthetjük el.

Vizsgálatunkban a *pozitív reprezentáns csoport* esetében az együttműködési nehézségből adódó konfliktusok száma 8 volt. A magatartásvizsgálat már eddig is ismertetett adatai szerint a csoporttagok erélyesen felléptek az autokratikus magatartás és a munkafegyelem megsértése ellen.

Az aktivitási szint adatai, a közös munkában való részvételre és a munka megszervezésére törekvés magas szintje, valamint a negatív megnyilatkozások viszonylag alacsony száma a követelményekhez való erőteljes alkalmazkodási készségre utal. Fontos kiemelni, hogy a jegyzőkönyvek szerint a konfliktusok alkalmazkodással zárultak.²⁴

Mindezek alapján ez a csoport *konfliktusos, alkalmazkodónak minősíthető.*

²⁴ Példa az alkalmazkodással záruló konfliktusra: D.: „Azért segíthettek!” B.: „Ügyis hiába mondjuk!” C.: „Akkor csinálják ők!” A. és B., C. és D. együtt dolgoznak. D. hirtelen odavágja a feladatlapot: „Csináljátok!” B. visszadobja. C.: „Utálatosak vagytok.” A. és B. felhagy a feladatmegoldással, C. és D. együtt dolgozik. D.: „Mi lenne, ha mind a négyen csak ülnénk?” Valamennyien ismét a feladattal foglalkoznak.

A *negatív reprezentáns csoport* tevékenysége közben 11 alkalommal robbant ki együttműködési nehézség miatt konfliktus. Ennek okai a magatartásvizsgálat adatai szerint a munkafegyelem gyakori megsértése és a gyakori autokratikus magatartás volt. Ez egyben jelzi a kooperáció követelményeihez való alkalmazkodás hiányosságait is. Figyelembe kell vennünk emellett, hogy ebben a csoportban, bár a normák megsértésének száma nagy volt, az emiatt kirobbant konfliktusok száma mégsem múlta lényegesen felül a pozitív reprezentáns csoport konfliktusainak számát. Ez a csoport tagjainak normák megsértésével kapcsolatos közömbösségét jelzi, s ez megegyezik a magatartásvizsgálatnak azokkal az adataival, amelyek a munkafegyelem megsértésére és az autokratikus magatartással szembeni fellépésre vonatkoznak. Ezek az adatok szintén azt jelzik, hogy a tanulók a munkafegyelem gyakori megsértését és a gyakori autokratikus megnyilatkozásokat a legtöbb esetben közömbösen tűrték.

A jegyzőkönyv adatai szerint a konfliktusok többségükben nem eredményeztek alkalmazkodást.²⁵ Tehát ezek alapján *a csoport a konfliktusos nem alkalmazkodó kategóriába sorolható.*

3. Az erkölcsi tudatosság és a magatartás kapcsolatának elemzése

A kísérlet eredményeinek eddigi elemzése már lehetővé tette néhány következtetés levonását az erkölcsi tudatosság színvonala és a magatartás értéke közötti kapcsolatra vonatkozóan. Arra a kérdésre, hogy ezek az összefüggések *mennyire törvényszerűek*, milyen szorosak, matematikai statisztikai eszközök felhasználásával próbálunk válaszolni.

Ennek érdekében korrelációs számítást végeztünk a tudatszint és magatartásvizsgálat adatainak felhasználásával.²⁶

a) A rangsor korreláció-számítás eredménye az *erkölcsi tudatszint és a pozitív magatartási megnyilatkozások között* a két reprezentáns csoport összesített adatai alapján:

$$r = 0,786.$$

Ez a korrelációs együttható igen szoros összefüggésre utal az erkölcsi tudatosság színvonala és a magatartás között. A kapott eredmény szignifikáns: $p < 0,05$. (Ld. III. Melléklet.)

b) A rangsor korreláció-számítás eredménye az *erkölcsi tudatszint és a negatív magatartási megnyilatkozások között* a két reprezentáns csoport összesített adatai alapján:

$$r = - 0,72.$$

A kapott korrelációs együttható bár csak közel szignifikáns (0,7381 már szignifikáns), elég erős tendenciára utal arra vonatkozóan, hogy a tudatszint emelkedésével csökken a negatív magatartási megnyilatkozások száma.

²⁵ Példák az alkalmazkodást nem eredményező konfliktusokra: B. tanuló hátat fordít a csoportnak, vicelelődik. Birkóznak vele, előre fordítják. Továbbra is közbeszólásokkal zavarja a munkát. — A. tanuló nevetgél, élcelődik. D. tanuló szidja: „Hülye vagy! Semmit sem csinálsz!” A. tanuló erre megsértődve elfordul.

²⁶ Hajtmann i. m. 364.

c) A rangsor korreláció-számítás eredménye a pozitív és negatív magatartási megnyilatkozások között:

$$r = -0,958.$$

A kapott eredmény nagyon szignifikáns: $p < 0,01$.

A tudatszint és a pozitív valamint a negatív magatartási megnyilatkozások közti korrelációs értékek arra utalnak, hogy az alacsony és a magas erkölcsi tudatossági szintű reprezentáns csoportok esetében meglehetősen szoros összefüggés van az erkölcsi tudatosság és a magatartás minősége között.

Elvonatkoztatva azoktól a konkrét mutatóktól, amelyeket a reprezentáns csoportok magatartási sajátosságait vizsgálva már leírtunk, a korreláció-számítás segítségével kimutatható egy olyan általános magatartási tendencia, amely az erkölcsi tudatosságnak mélyebb magatartásszabályozó funkciójára is következtetési lehetőséget ad.

A pozitív és negatív magatartási megnyilatkozások közötti összefüggésre kapott magas, negatív korrelációs érték ($-0,958$) ugyanis a következőkre utal: a pozitív magatartási megnyilatkozások számának növekedésével a negatív magatartási megnyilatkozások csökkenése jár együtt. Ugyanakkor a negatív magatartási megnyilatkozások csökkenésével párhuzamosan növekszik a pozitív magatartási megnyilatkozások száma.

Márpedig az első két korreláció-számítás adatai azt mutatják, hogy az erkölcsi tudatosság színvonalának emelkedésével a pozitív magatartási megnyilatkozások száma növekszik, a negatív magatartási megnyilatkozások száma pedig csökken.

Mindez arra utal, hogy a személyiséget erkölcsi tudatossági színvonalától függetlenül különböző minőségű, de szilárd magatartási tendenciák jellemzik. Tehát az erkölcsi tudatossági színvonal a magatartás alapminőségének állandó szabályozójaként funkcionál, nem engedve meg különböző magatartási tendenciák keveredését.

Ez a megállapítás két reprezentáns csoportunk adataiból következik. A pozitív reprezentáns csoport a magas tudati színvonalat, a negatív reprezentáns csoport pedig az átlagosnál alacsonyabb erkölcsi tudatszintet képviseli. Ez azt jelenti, hogy a tudatosság és a magatartás színvonala között kimutatott összefüggés a szélsőséges esetekben érvényesül ilyen tiszta formában.

A közbülső eseteknél a tudatosság magatartásra gyakorolt hatása már esetlegesebb, több magatartás szabályozó tényezővel együtt, azokkal összeszővődve, azok aktuális erőviszonyaitól, illetve az adott cselekvési helyzet különböző elemeitől függően, ezek által felerősítve vagy éppen gyengítve jelentkezik, illetve el is maradhat.

Ebből következően a szilárd, pozitív magatartásformák kialakítása érdekében nagy gondot kell fordítanunk a személyiség erkölcsi tudatossági színvonalának formálására, fejlesztésére.

A vizsgálati eredmények összefoglalása

Tartalmi vonatkozásban a kísérleti eredmények mindenképp azt mutatják, hogy a kooperáció által biztosított erkölcsi tapasztalatszerzési lehetőségek pozitív hatást gyakorolnak az erkölcsi tudatosság színvonalára. Ezt bizonyítja az a különbség, ami a tudatosság színvonalában a kísérleti időszak végére a csoportmunkában dolgozó osztály javára a kontroll osztályhoz képest előállt. A tapasztalatszerzési lehetőségek pozitív hatását bizonyítja az a különbség is, ami a tudatosság színvonalában a kísérleti időszak végére a csoportmunkában dolgozó osztály javára a kontroll osztályhoz képest előállt.

talatok tudatformáló hatása pedig azért figyelemre méltó, mert — mint az előzőekben már közölt adatok bizonyítják — az erkölcsi tudatosság színvonala sokoldalú összefüggésben áll a magatartás sajátosságaival.

Ez az összefüggés mindenekelőtt abban jut kifejezésre, hogy a tudatosság színvonalától függően a tanulók különböző módon alkalmazkodnak az adott cselekvési helyzet erkölcsi követelményeihez.

Az általunk teremtett természetes pedagógiai helyzetben, amely egy feladat megoldását és a feladatmegoldás érdekében történő kölcsönös alkalmazkodást és egymással szembeni igényességet, valamint minden tanulónak önmagával szembeni igényességét követelte meg, a tudatosság hatása a következőkben vált láthatóvá.

A feladatmegoldásban való részvétel tekintetében az alacsony és magas tudatossági szintű csoportok szignifikáns különbséget mutattak, vagyis amíg a magas tudati szintű tanulókra a feladat megoldásában való szinte állandó intenzív részvétel volt jellemző, addig a másik csoport tanulóinak munkaintenzitása nem volt megfelelő, az ő esetükben igen gyakori volt a feladattól való elfordulás.

Ami az együttműködés színvonalát illeti, ezen a területen a tanulók magatartásának több lényeges sajátosságában mutatkozott szignifikáns különbség, tudatossági színvonaluktól függően. Konkrétan: a közös munkában való részvétellel törekvésben, a munka megszervezésére való törekvésben, az autokratikus megnyilatkozások gyakoriságában, az autokratikus magatartás elleni fellépések gyakoriságában, a munkafegyelem elleni vétségek számában és a munkafegyelem megsértése elleni fellépések számában különbözött egymástól szignifikánsan a magas és alacsony tudatossági szintű csoportok tevékenysége.

A kooperáció normáihoz való alkalmazkodás lényegesen másképpen zajlott le a pozitív és negatív reprezentáns csoportban. A pozitív reprezentáns csoport tagjaira jellemző volt az egymással és önmagukkal szembeni igényesség, az egymással szembeni követelménytámasztás és a követelményekhez való alkalmazkodás; a negatív reprezentáns csoport tagjai bár időnként követelésekkel léptek fel egymással szemben, azonban az együttműködés követelményeihez nem alkalmazkodtak az előző csoporthoz hasonló eredményességgel.

Végül az erkölcsi tudatosság színvonala és a magatartási sajátosságok kapcsolataira vonatkozó korreláció-számítás adatai azt mutatják, hogy a magas, illetve alacsony tudatossági színvonal viszonylag szilárd magatartási tendenciákkal jár együtt, azaz a tudatossági színvonalnak ez a két szélsőséges változata feltétlenül hatékonyan befolyásolja a személyiség magatartásdetermináló tényezőinek erőviszonyait s ezzel a magatartás tendenciáit.

A vizsgálat tanulságai alkalmat adnak néhány kutatásmódszertani következtetés levonására is. Úgy tűnik, hogy a csoportmunka, mint természetes pedagógiai szituáció, alkalmas az erkölcsi magatartás kísérleti vizsgálatára. A csoportmunka ugyanis, mint feladathelyzet, nemcsak tanulmányi, hanem etikai komponenseket is tartalmaz, hiszen a tanulmányi feladat sikeres megoldása az együttműködés követelményeihez való alkalmazkodást és a kollektív feladatmegoldásban való intenzív részvételt kíván a gyerekektől, tehát hozzásegíthet a tanulók magatartásának erkölcsi minősítéséhez, az erkölcsi fejlődés folyamatának regisztrálásához.

A vizsgálat tapasztalatai ugyanakkor a felidézett kísérlet előnyeit is kimutatták. Ezek az előnyök abban állnak, hogy a felidézett kísérletben a független tényező változatai gyorsan előállíthatók, így a hosszadalmas előkészítő munka, amely az előidézett kísérletben nélkülözhetetlen a független tényező létrehozá-

sára, ez esetben mellőzhető, tehát a tanulók kísérlet közbeni fejlődése, nevelődése mint zavaró tényező nem érvényesülhet. Továbbá a felidézett kísérlet során azonos körülmények között működő csoportokkal dolgozhatunk, mivel a reprezentáns csoportok tanulóit ugyanabból az osztályból is kiszűrhetjük. Lehetőség ad ezenkívül ez a kísérleti forma negatív kontroll etikus alkalmazására is, mivel a független változó negatív variánsa (esetünkben az alacsony tudatossági színvonal) előállítható egyszerű szelektálással, romboló hatások kizárásával. A független változó negatív variánsának a kísérletbe való bekapcsolása pedig lehetőséget ad az eredmények és a hipotézis sokoldalú kontrollálására.

Végül érdemes felfigyelni arra a lehetőségre, hogy a felidézett kísérlet felhasználható az előidézett kísérlet kontrollálására is.

A matematikai statisztikai módszerek erkölcsi neveléssel kapcsolatos vizsgálatban való alkalmazása szintén szolgál néhány tanulsággal. Úgy látszik, hogy a heterogén alternatív egységek mutatóértékeinek meghatározásánál a didaktikában megfelelőnek bizonyuló eljárás az erkölcsiség vizsgálatánál nem alkalmazható. A didaktikai jellegű feladatmegoldások esetében ugyanis a jó megoldások gyakorisága a feladat kis súlyát jelzi, s ez egyben a megoldás értékeségét csökkenti. Az erkölcsiség vizsgálatánál azonban egyes magatartásmódok vagy válaszok gyakorisága egyáltalán nem jelenti azt, hogy az adott válaszok vagy reakciók etikai értéke alulmúlna a kevésbé gyakori válaszok értékét. Ezért az erkölcsiségi vizsgálatoknál előforduló heterogén egységekhez azok etikai értékének megfelelő mutatóértékeket kell rendelni, függetlenül ezt az adott heterogén alternatív egységek előfordulásának gyakoriságától.

A matematikai statisztikai módszerek alkalmazása szempontjából fontos feltételnek látszik az erkölcsi magatartásvizsgálat eseteiben a reprezentáns csoportok, vagyis a tiszta esetek elvének alkalmazása. Ugyanis a vegyes csoportokban adódó megnyilvánulások ellentétes tendenciái gyakran közömbösítik egymást, s ezért a kísérlet során beálló változások megbízhatósági szintje számszerűen nem mindig határozható meg. Ennek figyelembevétele nélkül a matematikai statisztikai apparátus felhasználása félrevezető eredményeket mutathat.

I. Melléklet

Név:

Osztály:

Dátum:

1. Ha olyan feladatot kapnátok magyarból, amit csak négyen együtt tudnátok eredményesen megoldani, osztálytársaid közül melyik *három* gyereket választanád munkatársadnak?
2. Miért?
3. Melyik három tanulót nem választanád munkatársadnak?
4. Miért?
5. Egy osztály négy tanulójának legfontosabb tulajdonságait soroljuk fel. Ha együtt kellene dolgoznod valamelyikükkel, melyiket választanád? Jelöld *igennel!*
Jelöld *nemmel* azt a tanulót, amelyikkel legkevésbé szeretnél közösen dolgozni!
 - A. tanuló: tiszteli tanárait,
öntelt,
jó jegye van magyarból.
 - B. tanuló: kötelességtudó,
szerény,
segítőképz.

- C. tanuló: hanyag,
kihúzza magát a közös munkából,
erőszakos.
- D. tanuló: mindig jókedvű,
jó fogalmazó,
nem szeret segíteni társainak.

Válaszaidat indokold!

Azért választottam . . . tanulót, mert:

Azért nem választottam . . . tanulót, mert:

6. Magyarázd meg, mi a *különbség*

a) *cinkosság* és *baráti összetartás* között:

b) *kötelességtudás* és *hanyagság* között:

c) *szerénység* és *önteltség* között:

7. Egy osztály néhány tanulójának legjellemzőbb tulajdonságait soroljuk fel.

a) Jelöld meg aláhúzással azokat a tulajdonságokat, amelyek szerinted segítik az eredményes közös munkát:

szívesen segít társainak

mindig jókedvű

szereti a munkát

tiszteli tanárait

erőszakos

udvarias

hanyag

öntelt

fegyelmezetlen

szereti a könyveket

b) Jelöld meg aláhúzással azokat a tulajdonságokat, amelyek szerinted gátolják az eredményes

közös munkát:

szerény

hanyag

udvarias

munka közben bohóckodik

nem szeret segíteni társainak

őszinte

fegyelmezett

szorgalmas

nem veszi figyelembe a közösség érdekeit

durva

II. Melléklet

5. kérdés:
A. tanuló:	igen válasz:	0 pont
	nem válasz:	0 pont
B. tanuló:	igen válasz:	1 pont
	nem válasz:	0 pont
C. tanuló:	igen válasz:	0 pont
	nem válasz:	1 pont
D. tanuló:	igen válasz:	0 pont
	nem válasz:	0 pont
A. és B. tanulóra is:	igen válasz:	0,5
	nem válasz:	0
C. és D. tanulóra is:	igen válasz:	0
	nem válasz:	0,5

A választás indoklása:

0 pont: az indoklás elmaradása.

1 pontos igen válasz: amelyben benne van, hogy a felsorolt tulajdonságok a közös munkát vagy a feladat megoldását vagy a gördülékeny együttműködést segítenék.

1 pontos *nem* válasz: amelyben benne van, hogy az ilyen tanulóval *nem lehet jól együtt dolgozni, gátolná a közös munkát vagy a feladat megoldását.*

0,5 pontos *igen* válasz: amelyben benne van, hogy ennek a tanulónak van a *legtöbb jó tulajdonsága.*

0,5 pontos *nem* válasz: amelyben benne van, hogy neki van a *legtöbb rossz tulajdonsága.*

6a. kérdés: *cinkosság:*

a rosszban való összetartás,
a rosszban segítik egymást,

baráti összetartás:

a rossztól visszatart,
a bajban segít,
rosszban, jóban kitartanak egymás mellett.

6b. kérdés: *kötelességtudás:*

a munka, a feladatok előtérbe helyezése; lelkiismeretes munkavégzés.

hanyagosság:

a munkával, kötelességgel, feladatokkal kapcsolatos nemtörődömség.

6c. kérdés: *szerénység:*

a feltűnés kerülése;

önteltség:

elbizakodottság, azt hiszi magáról, hogy ő a legjobb; túlértékeli magát.

A kérdések értékelése:

1 pont: ha mindkét fogalom kifejtése elfogadható;

0 pont: ha mindkét válasz hiányzik;

0 pont: ha mindkét válasz rossz;

0,5 pont: ha csak az egyik válasz jó, a másik pedig rossz vagy hiányzik.

A 7a. kérdés értékelése:

Minden jó aláhúzás értéke 0,2, minden rossz aláhúzás értéke -0,2.

<i>szívesen segít</i>	0,2
<i>mindig jókedvű</i>	0,2
<i>szereti a munkát</i>	0,2
<i>tiszteli a tanárait</i>	-0,2
<i>erőszakos</i>	-0,2
<i>udvarias</i>	0,2
<i>hanyag</i>	-0,2
<i>öntelt</i>	-0,2
<i>fegyelmezetlen</i>	-0,2
<i>szereti a könyveket</i>	0,2

A 7b. kérdés értékelése:

<i>szerény</i>	-0,2
<i>hanyag</i>	0,2
<i>udvarias</i>	-0,2
<i>munka közben bohóckodik</i>	0,2
<i>nem szeret segíteni társainak</i>	0,2
<i>őszinte</i>	-0,2
<i>fegyelmezett</i>	-0,2
<i>szorgalmas</i>	-0,2
<i>nem veszi figyelembe a közösség érdekeit</i>	0,2
<i>durva</i>	0,2

III. Melléklet

Rangsor korreláció-számítás a pozitív magatartási megnyilatkozások és a tudatszint között a két reprezentáns csoport összesített adatai alapján.

$$\text{Képlet: } 1 - \frac{6\sum (\text{rangsám } a - \text{rangsám } b)^2}{n^3 - n} = 1 - \frac{6\sum d_i^2}{n^3 - n}$$

Tudatszint értékek és rangszámok:

		Értékek	Rangszámok
Pozitív reprezentáns csoport	A	9	1,5
	B	7,25	4
	C	8,5	3
	D	9	1,5
Negatív reprezentáns csoport	A	6,5	6,5
	B	6,75	5
	C	6,5	6,5
	D	6,25	8

Számítás:

d_i	d_i^2	$6\sum d_i^2 = 108$
0,5	0,25	$\frac{6\sum d_i^2}{n^3 - n} = \frac{108}{504} = 0,214$
0,5	0,25	$1 - 0,214 = 0,786$
1	1	$r = 0,786$
2	4	
1,5	2,25	
3	9	
0,5	0,25	A Spearmann-féle rang-
1	1	korrelációs együttható táb-
$\frac{\sum d_i^2}{18} = 18,00$		lázat szerint szignifikáns:
		$p < 0,05$